

OTDK-DOLGOZAT

2015

Egyedül nem megy: Klaszterfejlesztés Magyarországon

- Magyar klaszterpolitikai irányok és a Pannon Autóipari Klaszter példája -

It's always harder alone: Cluster development in Hungary

- Cluster policies in Hungary and the case of the Pannon Automotive Cluster -

Kézirat lezárva: 2014. május 2.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	1
1. Klaszterek és klaszteresedés	2
1.1 A klaszter fogalma.....	3
1.2 Regionális és iparági klaszterek	4
1.3 A klaszteresedés folyamata	6
2. Klaszterek szerveződése és klaszteresedés Magyarországon	9
2.1 Klaszterek kialakulása és működésük jellege Magyarországon.....	9
2.2 Akkreditáció	13
3. Klaszterorientált gazdaságfejlesztés	16
3.1 Regionális fejlesztés és klaszterpolitika	16
3.2 A regionális iparági klaszterek fejlesztésének kihívásai	18
4. Klaszterorientált gazdaságfejlesztés megjelenése Magyarországon.....	19
4.1 A KKV-szektor helyzete Magyarországon	19
4.2 Klaszteresedést támogató regionális fejlesztési politika	20
4.3 Klaszterfejlesztési modell Magyarországon.....	22
5. A Pannon Autóipari Klaszter (PANAC) esete	25
5.1 A klaszterelemzés módszertana.....	25
5.2 Az észak-dunántúli autóipari klaszter előzményeinek és létrejöttének áttekintő bemutatása.....	26
5.3 A PANAC felépítése és működése.....	28
Összegzés	30
Hivatkozásjegyzék.....	31
Mellékletek	I

Táblázatok- és ábrák jegyzéke

1. táblázat: A vállalati hálózatok és klaszterek eltérő jellemzői	3
2. táblázat: A klaszteresedés folyamata a területi és a gazdasági koncentráció mértékének függvényében	8
1. ábra: Klaszterek régiók szerinti megoszlása Magyarországon 2011-ben	12
2. ábra: Klaszterek iparágak szerinti megoszlása Magyarországon 2011-ben	12
3. ábra: Többlépcsős klaszterfejlesztési modell Magyarországon	22

Bevezetés

Dolgozatom fókuszában annak vizsgálata áll, hogy a jelenlegi magyarországi klaszterfejlesztési politika milyen szerepet kap a regionális fejlesztési, növekedési célokban és elképzelésekben, illetve jelen formájában mennyiben képes a klaszteresedésben rejlő lehetőségek kiaknázására. Arra a következtetésre jutok, hogy a hazai klaszteresedést támogató politikában a jelenlegi stratégiai irány fenntartható és erősen támogatja a klaszterek megalakulását, ám a fejlesztési irányok és az ösztönzők tekintetében még vannak területek, ahol javításra szorul.

A klaszterek kialakulásának támogatását és a klaszterfejlesztést kulcsfontosságú elemként mutatom be a magyar gazdaság (elsősorban pedig a kis- és középvállalati szektor) termelékenységének fokozásában. A téma relevanciáját az adja, hogy e kooperáción és versenyen alapuló gazdasági csoportosulás a nyugat-európai és észak-amerikai gazdaságokat követve Magyarországon is egyre elterjedtebbé válik, ezzel párhuzamosan pedig a regionális fejlesztési elképzelésekben is mind nagyobb hangsúlyt kap a klaszteresedés elősegítésének paradigmája.

Dolgozatom elméleti részében először a klasztert, mint komplex gazdasági- és társadalmi jelenséget mutatom be és tárgyalom a klaszteresedés folyamatának főbb fázisait. Ezt követően felvázolom a regionális és az iparági klaszter közti fogalmi különbségeket, majd a regionális iparági klaszterek kialakulásának főbb szakaszait vizsgálom. Ezután a klaszterek magyarországi sajátosságait tekintem a fenti keretrendszerben.

A klaszterek kialakulását és fennmaradását támogató gazdaságpolitikai eszközöket elméleti keretben vizsgálom, majd azokat a regionális fejlesztési irányokkal való relációjukban tekintem. Az elméleti rész záró fejezetében a Magyarországon alkalmazott klaszterpolitikának a regionális fejlesztési irányokban való gyakorlati megjelenését tárgyalom, valamint rámutatok az abban rejlő kihívásokra és lehetőségekre.

Az elméleti keretrendszer felvázolását követően a Pannon Autóipari Klaszter példáján keresztül szemléltetem a magyarországi klaszterpolitika főbb vonásait és irányait.

1. Klaszterek és klaszteresedés

Az egyre fejlődő, nemzetközi kereskedelmet támogató intézményrendszerek, a mind nagyobb mértékű technológiai fejlődés és információáramlás korában a gazdaság szereplői előtt szűnni látszanak a földrajzi korlátok – ezzel párhuzamosan pedig a gazdasági versenyről és együttműködésről alkotott konvencionális elgondolások is átértékelődnek. A technológiai fejlődés a versenyelőny kialakításának és megtartásának feltételeit és alapvetéseit nagy mértékben megváltoztatja.

A telekommunikációban, közlekedésben és a különböző kultúrák, paradigmák és komplex társadalmi hálózatok világszintű integrációjában végbemenő strukturális változásokat leggyakrabban a globalizáció fogalmával írják le. A jelenséget igen széles szakirodalom tárgyalja; dolgozatomban szempontjából viszont a következő vonatkozásban releváns igazán.

Chikán (2005) megfogalmazásában a globalizáció gazdasági megközelítésben azt takarja, hogy a gazdaság szereplői befektetéseikről, erőforrás-allokációról és a fogyasztóikról hozott döntéseik alkalmával nem pusztán a lokális, hanem a globális lehetőségeiket is mérlegelik. Ez a megközelítés azt implicálja, hogy a tradicionálisan helyspecifikusnak tekinthető gazdasági tényezők egyre könnyebben elérhetővé válnak azok számára, akik a megfelelő erőforrások birtokában (idő, anyagi erőforrások, szervezeti képességek) meg tudják azokat szerezni. Ezt a lokalizáció és versenyképesség kapcsán felmerülő érdekes paradoxont Porter (1998) is tárgyalja: meglátásában a fenntartható versenyelőny alapját épp azok az erőforrások és képességek jelentik, amelyek erősen lokálisak: személyes kapcsolatok, helyi tudás vagy motiváció bizonyos teljesítmény elérésben. Ezen (túlnyomórészt immateriális) erőforrások igen nehezen másolhatók a földrajzilag távoli versenytársak által, de még globális együttműködés útján is nehéz szert tenni rájuk.

Úgy gondolom, hogy a fenti paradoxont a klaszter formájú szerveződések elterjedése és az azt támogató regionális fejlesztéspolitikából adódó lehetőségek oldhatják fel.

Dolgozatomban elméleti részének elején felvázolom a klaszter, mint gazdasági szerveződés fogalmi keretét és általánosságban tárgyalom a klaszteresedés folyamatának főbb jellemzőit. Ezt követően magyarországi vonatkozásban tekintem a klaszterek kialakulását és a klaszteresedés hazai jellemzőit tárgyalom.

1.1 A klaszter fogalma

Struktúráját, megjelenési formáját és funkcióit tekintve a klaszter számos, helyenként nagyon eltérő értelmezésben definiálható; a vizsgálat dimenziójától, az iparágtól vagy éppen az országoként különböző szóhasználatától, jogi és versenyszabályozói környezettől függően a fogalom mást és mást takar. Igen tág értelmezésben elmondható, hogy a klaszter egyfajta gyűjtőfogalom, amely a gazdasági tevékenységek térbeli koncentrációjának eltérő megjelenési formáit foglalja össze. A fogalom változatosságának bizonyítéka az is, hogy bár számos szerző eltérő szóhasználatot referál a klaszter gazdasági jelenségére, azok tulajdonképpen azonos gazdasági logika alapján felépülő és erősen hasonlatos működési mechanizmusokat felvonultató egységeket takarnak. A klaszter fogalmát tartalmilag számos módon lehetséges specifikálni (így például beszélhetünk regionális klaszterekről és iparági klaszterekről, mely distinkciót később bővebben tárgyalom), egyes helyeken helyi termelési rendszernek vagy üzleti hálózatnak nevezik; Olaszországban jellemzően iparági körzetként utalnak rá, Franciaországban lokális termelési rendszereket találunk, angolszász területeken és nemzetközi szóhasználatban pedig a legáltalánosabb, *cluster* kifejezés jelenik meg. (Grosz, 2005)

Érdemes megkülönböztetést tenni klaszterek és hálózatok között. A legfontosabb szempontokat és különbségeket a következő ábra szemlélteti.

1. táblázat: A vállalati hálózatok és klaszterek eltérő jellemzői.
Saját szerkesztés, Várszegi (2011) alapján.

	Klaszterek	Hálózatok
Tagság	Nyitott szerveződés	Meghatározható tagság, zárt
Kapcsolat alapja	Bizalmi tőke, informális kapcsolatok	Beszállítói, szerződéses kapcsolatok
Kapcsolat jellege	Együttműködés és versengés	Együttműködés
Kohézió	Közös vízió, kollektív jövőkép	Közös üzleti célok, hatékonyságnövelés
Résztvevők	Vállalatok, intézmények, szervezetek	Vállalati szféra szereplői

Az egyik leginkább elterjedtebb definíció a klaszterre Portertől (1998, 197. o.) származik: a regionális klaszter *“kölcsonösen együttműködő cégek, szakosodott beszállítók, szolgáltatók, kapcsolódó iparágak cégeinek és velük kapcsolatban álló intézmények (egyetemek, szakmai*

egyesületek) földrajzi koncentrációja, melyeket egy adott témában/területen hasonlóságaik és egymást kiegészítő jellemzőik kapcsolnak össze”. Porteri megközelítésben tehát a szükséges feltételek a klaszter létrejöttében: egymással kölcsönös összeköttetésben álló vállalatok, kapcsolódó intézmények, földrajzi közelség, valamint verseny és együttműködés szimultán megléte.

A szakirodalom emellett általában az Európai Unió Vállalkozási Főigazgatóságának definícióját tekinti mérvadónak a fogalmi tájékozódásban, ez alapján a klaszter *„olyan egymástól kölcsönösen függő vállalatok és kapcsolódó intézmények csoportja, amelyek együttműködők és versenyzők; földrajzilag egy vagy több régióban koncentrálódnak; meghatározott területre vagy ágazatra koncentrálnak, közös technológiák és képességek kötik őket össze; tudományos alapúak vagy hagyományosak; intézményes (klasztermenedzser megléte) vagy nem intézményes formában működnek.*” (European Commission, 2007, 9.o.)

Fentiek mellett három további jellemzővel is kiegészítik a besorolási keretet, miszerint *“a klaszter szerveződés (és a klaszteresedés) pozitív hatással van az innovációra és versenyképességre, a képességfejlesztésre és információáramlásra, illetve a gazdasági növekedés hosszútávú dinamikájára”* (European Commission, 2007, 9.o.)

Jóllehet a két definíció nagy mértékben átfed, a Porter-féle megközelítés sokkal inkább a vállalati szintű versenyelőnyöket és azok forrásait helyezi fókuszba, a klaszter meghatározásakor pedig kevésbé hangsúlyosak a lokális tényezők és a régió társadalmi rendszerének szerepe. A következőkben röviden felvázolom a regionális és az iparági klaszter közti fogalmi különbségeket, majd egyfajta fúziójaként mutatom be a regionális iparági klaszter attribútumait.

1.2 Regionális és iparági klaszterek

Grosz (2005) munkájában megkülönböztetést tesz regionális és iparági klaszter között, melynek alapját tulajdonképpen az képezi, hogy míg az iparági klaszterhez sok esetben nem rendelhető egyértelműen konkrét regionális jelenléthez köthető, klaszterszintű versenyelőny, utóbbiban a földrajzi koncentráció is kritikus szerepet játszik a klaszter eredményességében. A két kategória a következő fogalmi alapon különíthető el.

Enright (1997, idézi Grosz, 2005) munkájában *iparági klaszter*ről beszél, amely profit-orientált vállalkozások és nem profit-orientált szervezetek olyan csoportosulása, ahol az egyes tagok versenyképességét növelik a csoporthoz való tartozásból fakadó előnyök, a tagokat pedig jellemzően beszállítói kapcsolatok, közös technológiák és vásárlók, közös disztribúciós csatornák és közös munkaerőpiac kötik össze. A tagok nagyban támaszkodnak a közösen alakított infrastruktúrára és a közösen kiépített és használt információs- és tudásbázisra. Enright (1998, idézi Grosz, 2005) megközelítésében már kiemelt figyelmet szentel a közös innováció megjelenésének és hasznosításának is.

Dacára annak, hogy Porter a klasztereknek jellemzően a vállalatspecifikus előnyeire és az egyéni vállalatok szintjén értelmezett versenyképességnövelő hatására koncentrál, értelmezésében a földrajzi koncentrálttság is kiemelt fontosságú a szerveződés működésében. Így a fentebb idézett porteri megközelítés (adott iparág versenyző és kooperáló vállalatai, kapcsolódó és támogató iparágai, együttműködő infrastruktúráis háttérintézmények – oktatás és szakképzés – mellett vállalkozói szövetségeket is tömörítő, kapcsolatrendszeren alapuló földrajzilag koncentrált csoport) a *regionális klaszter* tulajdonságait foglalja össze. (Porter, 1998). A csoport a lokális externáliákat hasznosítja az együttműködés során, így hangsúlyos a tudásmegosztás megjelenése, a termelési tényezők lokál-specifikussága, a helyi tudás kiaknázása és klaszterszintű versenyelőnyre való törekvése. (Grosz, 2005)

Ebben az értelmezésben a klaszter tagjai az iparági klaszterhez hasonlóan meghatározott iparágban működnek együtt és számos kapcsolódó és támogató iparágban is tevékenykedhetnek. A két fenti meghatározást Bergman és Feser (1999b, idézi Grosz, 2005) *regionális iparági klaszter* fogalmában elegyíti, ennek a csoportnak az elemeit közös regionális telephely köti össze, ahol a régió nagyvárosi térséget, munkaerőpiacot vagy más funkcionális gazdasági egységet jelent. Rosenfeld (1997, 10.o., idézi Magdalena, 2011, 43.o.) interpretációja egybeesik ezzel a regionális iparági klaszter elhatárolással, ő egymástól kölcsönösen függő, üzleti tranzakcióik és kommunikációjuk bonyolítására aktív csatornákkal rendelkező kapcsolódó vagy kiegészítő vállalkozások földrajzilag körülhatárolt koncentrációjaként írja körül a klasztert, mint gazdasági csoportosulást. A definíció kiegészül azzal, hogy a tagok specializált infrastruktúrán és szolgáltatásokon osztoznak, és közös lehetőségekkel és veszélyekkel néznek szembe.

Ebben a megközelítésben a klaszter egyfajta ágazatokon átívelő, földrajzilag koncentrált rendszer, az értékláncrendszernek egy speciális tudásbázisa mentén helyezkedik el.

Dolgozatom második nagy tartalmi egységében a esettanulmányként a Pannon Autóipari Klasztert mutatom be, a fenti fogalmi tisztázásokra pedig azért volt szükség, mert úgy gondolom, az tárgyalt klaszter a definíciós univerzumban a legutóbbi, regionális iparági klaszter-kategóriába sorolható be a leginkább.

1.3 A klaszteresedés folyamata

A regionális klaszterek létrejötte, kialakulása és alakítása, fejlődése és fejlesztése hosszú ideig, évekig vagy akár évtizedekig tartó gazdasági-társadalmi folyamat, mely során a klasztereknél gyakran megegyező, jól és kevésbé jól körülhatárolható szakaszok, fejlődési periódusok különíthetők el. Az Európai Bizottság által publikált, az európai regionális klaszterekkel foglalkozó tanulmány (European Commission, 2002) a következő hat, általános tendenciaként megfigyelhető szakaszát különbözteti meg a klaszterek fejlődésének:

1. Az első szakaszban a régióban megjelennek a vállalkozások. A vállalkozások megjelenéséhez erősen kapcsolódik egyfajta speciális, *helyi tudás* kialakulása.
2. A második szakaszban speciális környezeti feltételek alakulnak a régióban, megindul a koncentrálódás, egyre több, adott ipárhoz kapcsolódó specializált vállalkozó, beszállító, szolgáltató jelenik meg. Ez a klaszterre később jellemző *klaszterspecifikus környezeti háttér* és kapcsolódó iparágak létrejöttének fázisa. Az egyre nagyobb fokú koncentráció hatására specializált munkaerőbázis alakul ki, növekszik az információáramlás hatékonysága, a régió vállalkozásainak versenyképessége pedig ezzel párhuzamosan nő.
3. A klaszteresedés folyamatának harmadik lépcsőfokaként a klasztert támogató intézményrendszer fejlődése indul meg: ekkor olyan *új típusú szervezetek vagy intézmények* jelennek meg, amelyeknek fő célja speciálisan a klaszter vállalkozásainak támogatása, az egyedi, vállalati szintű igények felmérése és ennek megfelelő szolgáltatások nyújtása – például tanácsadás, menedzsment szolgáltatások formájában. A koordináló-támogató szerv állítja fel és tartja fenn a klaszter működéséhez elengedhetetlen háttérfeltételeket.
4. Ebben a stádiumban a klaszter már erősen *vonzóvá válik* a tágabban értelmezett környezete számára is. A csoportosulás előnyeit és a benne rejlő potenciált látva több

további, külső cég dönt a régióba való lehorgonyozás mellett, a klaszter régiója, térsége dinamikusan fejlődik. A fejlődés a munkaerőpiacot is érinti: a szakképzett munkaerő nagyfokú mobilitása, a specializált tudás koncentrációja jellemző – ami számos esetben a klaszter versenyképességének alapkövét jelenti.

5. Az ötödik szakaszban a klaszter vállalkozásai, pénzügyi intézetei és a nem profit-orientált logikában működő kapcsolódó szervezetek és intézmények között még intenzívebbé válik az információáramlás, lokális tudástranszfer. A *nem-piaci alapú kapcsolati tőke* szerepe itt válik a leginkább hangsúlyossá, a bizalom és az elköteleződés dimenzióját tekintve pedig ez az a fázis, amikor a klasztertagok közötti informális kapcsolati háló a legerősebbé válik.
6. Az utolsó szakaszt a regionális klaszter *hanyatlásaként* állapítják meg. Az eddigi fejlődés megtorpan (de legalábbis erősen mérséklődik). Az együttműködés formájának újragondolására, átalakítására van szükség ahhoz, hogy a klaszter újra versenyképessé válhasson. Ez a szerveződés megújulásának a terepe.

Itt érdemes megemlíteni, hogy a válság hatására a klaszterfejlődésnek ez a szakasza fokozottabb erővel és gyorsabban ment végbe, mint előtte.

Kicsit eltérő megközelítésben a klaszteresedés folyamatát két alapvető szempont szerint követhetjük végig, annak gazdasági dimenziójában, illetve földrajzi dimenziójában (Feser, 1998a, idézi Deák, 2002).

Deák (2002) nyomán a gazdasági vetület a munkamegosztás mértékében vizsgálható: az egyéni vállalkozások (piaci sikerben mért) boldogulása nem csak az egyéni cselekedeteiktől függ, hanem a velük kapcsolatban álló vállalkozásokétól is: ugyanis a közös értékteremtés folytán mind érdekelték abban, hogy a közös, végső fogyasztói igény a lehető legmagasabb fokon elégítődjön ki. Ennél fogva pedig: ahogyan az értéklánc mentén egyre inkább elmélyültebb és egyre nagyobb fokú a munkamegosztás, úgy nő az egymásrautaltság mértéke is a gazdasági csoportosulás résztvevői között.

A földrajzi dimenziót a vállalkozások és kapcsolódó szervezetek, intézmények területi koncentrációjában foghatjuk meg. A csoportosulás tagjainak térbeli koncentrációja okán számos helyi, pozitív externália létrejötte figyelhető meg: a gazdasági kibocsátás növekszik, ez pedig a méretgazdaságosság fokozott elérése mellett egyre növeli a vállalatok termelékenységét (Buzás 2000b, Feser 1998b és Zeitlin 1994, idézi Deák, 2002).

A két dimenzióban vizsgálódva Feser (1998a, idézi Grosz, 2005) négy alapvető esetét különbözteti meg a klaszteresedésnek, melyek a következők: kitermelő iparágak, helyi piacra

termelő vállalkozások, (Porter-féle) regionális klaszter, illetve iparági klaszter. A két dimenzióban való elhelyezkedést szemlélteti a következő ábra.

2. táblázat: A klaszteresedés folyamata a területi és a gazdasági koncentráció mértékének függvényében.

Saját szerkesztés, Grosz (2005) alapján.

<u>Kitermelő iparág</u> • Helyi erőforrásra települt tevékenység • Erős földrajzi koncentráció, klaszteresedés • Szűk gazdasági kapcsolatrendszer • Feldolgozóipar hiányában nagyon alacsony munkamegosztás	<u>Regionális klaszter (Porter)</u> • Iparági klaszter, de erős földrajzi koncentráció • Nagyfokú és kifinomult klaszteresedés • Tartósan együttműködő szereplők
<u>Helyi piacra termelő vállalkozások</u> • Helyi piaci igények kielégítése • Egyenletes térbeli elhelyezkedés • Szűk gazdasági kapcsolatrendszer	<u>Iparági klaszter</u> • Egymás kibocsátásának jelentős felhasználása • Fokozott munkamegosztás • Szoros kapcsolatban lévő vállalatok vagy iparágak hálózata

A klaszteresedés folyamata azonban nem csupán a klaszter tagjainak tevékenysége nyomán mehet végbe, hanem azt gazdaságpolitikai eszközökkel, intézkedésekkel és versenyszabályozással a politika is nagyban ösztönözheti. A klaszteresedés irányába mutató kezdeményezések a területfejlesztési és gazdaságfejlesztési elképzelések között is egyre nagyobb mértékben jelennek meg úgy nemzetközi, mint hazai szinten – ennek elméleti tárgyalása és magyarországi gyakorlati megjelenését dolgozatom elméleti egységének utolsó fejezetében tárgyalom. Azt megelőzően azonban szeretnék képet adni a klaszterek magyarországi kialakulásáról, a Magyarországon tapasztalható klaszteresedésről és röviden tárgyalni relevanciájukat a magyar gazdaság jelen helyzetének szempontjából.

2. Klaszterek szerveződése és klaszteresedés Magyarországon

A következőkben a klaszterek magyarországi megjelenésének, fejlődésének és elterjedésének sajátosságait ismertetem. Magyarországon a klaszterek, klaszterszerű üzleti hálózatok, együttműködések nem tekintenek vissza nagy múltra, az első kezdeményezések csak a 2000-es évek elején jelentek meg. Magyarországon a gazdasági csoportosulás ezen formájának nincsen nagy tradíciója, a klaszteresedés hosszas folyamata még nem forrt ki egészen, korlátaiban részben a poszt-szocialista országok gazdaságának sajátosságaival magyarázhatók – ennek tárgyalása azonban nem célja a dolgozatomnak.

Magyarországon az első hivatalos klaszterek között jött létre a Pannon Autóipari Klaszter, melynek létrejöttét és működését a későbbiekben esettanulmányként elemzem.

Fentiek dacára Magyarországon az elmúlt évtizedben, különösen az utóbbi években igen nagy számban alakultak klaszterek. Bodnár (2011, 15.o.) alapján 2011-ben már 125 klaszterként megnevezett csoportosulás működött az országban a legkülönbözőbb iparágakban, míg 2007-ben ezen társulások száma csak 48 volt. A jelentős növekedés leginkább az időszakban megjelenő új gazdasági stratégiai irányvonalaknak volt köszönhető, melyek az ilyen formában működő üzleti formák számára nagyon kedvező finanszírozási forrásokhoz és infrastruktúrához való hozzáférést biztosítottak. Ilyen központi kormányzati ösztönzők jelennek meg a 2007-2013-as periódusra készült Új Magyarország Fejlesztési Terv Gazdaságfejlesztési Operatív Programjában és Regionális Fejlesztési Programjában is, melyeket dolgozatom következő fejezetében, a klaszteresedés elősegítésének eszközeinél részletesebben vizsgálók.

2.1 Klaszterek kialakulása és működésük jellege Magyarországon

A hazai klaszterek kialakulásának Dankó (2004) három alapvető formáját különbözteti meg:

- Léteznek spontán módon szerveződő klaszterek, amelyekben az egymással versengő, ám egyes területeken (pl. lokális tudástranszfer) kooperáló vállalatok, vállalkozások között semmilyen formális kapcsolat nincs.

Pl.: Tokaj-Hegyalja borászai.

- Más esetben egy nagyvállalat beszállítói hálózatából nő ki a regionális és/vagy iparági együttműködés. A klasztertagok egy (vagy több) nagyvállalat köré szerveződnek, sok

esetben annak erőforrásai és eszközparkja használatáért cserébe a többi szereplő elsősorban a klaszter domináns nagyvállalatának érdekeit szolgálja.

Pl.: Pannon Autóipar Klaszter

- Végül létrejöhetnek non-profit szervezet által kialakított klaszterek is, amelyeknél tudatos regionális fejlesztési célzattal, felső „nyomásra” alakul ki a tagok közötti hálózat. A szervezet sok esetben támogató, koordinátori szerepet vállal a klaszter működtetésében, például marketing- vagy klasztermenedzsment tevékenységet folytat.

Pl.: Kárpátok Beszállítói Klaszter

A fenti, kialakulás szerinti csoportosításból az első válfaj, az „igazi” alulról jövő kezdeményezés, termelők egyfajta érdekszervezetbe való tömörülése kevésbé gyakori Magyarországon, ellenben hagyományosnak számít például Észak-Olaszországban, ahol többek között találunk e logika alapján szerveződő sonka-, sportfelszerelési-, bor- és bútorklasztert is. Idővel az ilyen típusú együttműködést is gyakorta formális keretek közé helyezik a hatékonyság fokozása és a tulajdonjogok védelme érdekében. A hazai klaszterek jellemzően a klaszterek kialakulására vonatkozó fenti tipizálás második vagy harmadik kategóriájába esnek.

A formális kereteken belül a leggyakoribb az írásbeli szerződés útján történő vagy a hatályos jog szerinti társulási formában való együttműködés. Az írásbeli szerződés általában „együttműködési megállapodás” vagy „szindikátusi szerződés”, melyben a felek jogai és kötelezettségei, az együttműködés célja és eszközei előre, közösen lefektetettek.

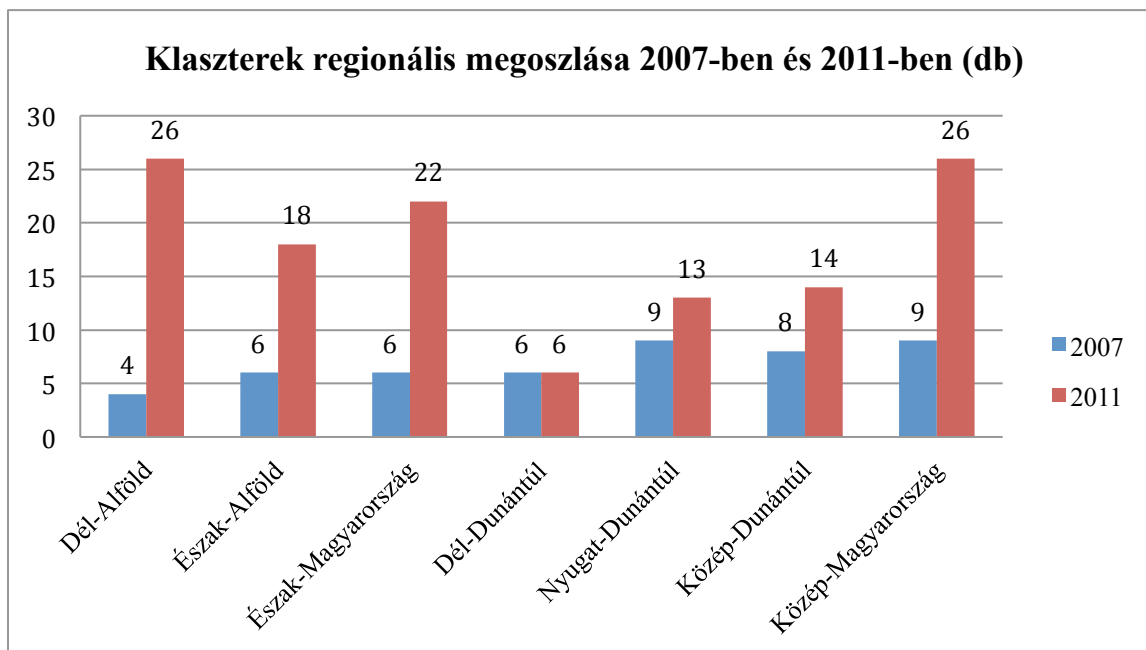
Klaszteralapításkor a következőket szükséges meghatározni: küldetés és pontos célok; együttműködés formája (jogi személy vagy jogi személyiség nélküli, for-profit vagy non-profit stb.); megfelelő szerződések (alapító okirat, Szervezeti és Működési szabályzat); szervezeti felépítés (tagi viszonyok, tisztségviselők stb.) és tevékenységi körök. (Dobronyi et al., 2011)

Működésük jellegét tekintve a hazai klasztereket négy alapvető szolgáltatástípus jellemzi (Grosz, 2005). A szolgáltatásokat vagy klaszteren belül biztosítják egymás számára a klasztertagok, vagy a klasztermenedzsment nyújtja azt a klaszter tagjainak, vagy (mint a dolgozatomban később bemutatott Pannon Autóipari Klaszter esetében) a menedzsment

biztosítja azt bármely vállalat számára. A klaszterek működésében leggyakrabban megjelenő szolgáltatás lehet:

- *Tanácsadás jellegű tevékenység:* leginkább minőségbiztosítási, pályázati, műszaki-fejlesztési vagy jogi tanácsadás.
- *Képzési tevékenység:* menedzsment, minőségbiztosítás, marketing vagy számítástechnika területén.
- *Együttműködési kapcsolatokat segítő tevékenység:* a vállalkozások közötti tudásáramlás elősegítése, tapasztalatátadás, tapasztalatcsere. Ennek fórumai lehetnek különböző klaszterszintű rendezvények, konferenciák; de ide sorolható a klaszterek közötti kapcsolattartást és tudásáramlást segítő, a MAG Zrt. által életre hívott Klasztermenedzser Klub is, amely először 2012 szeptemberében került megrendezésre (klaszterfejlesztes.hu, 2012).
- *Információs és kommunikációs tevékenység:* klaszterkiadvány, nyomtatott és elektronikus hírlevél, honlap és fórum, online tagi és/vagy szakértői adatbázis vezetése és karbantartása.

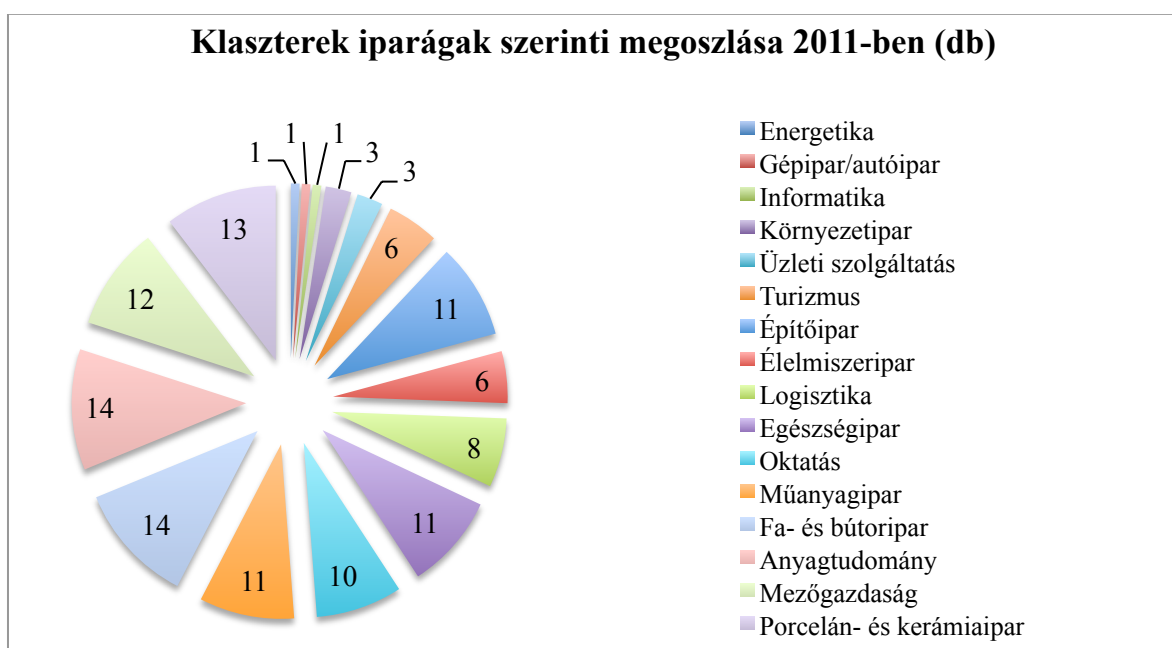
Bodnár (2011, 22.o.) munkája alapján a magyarországi klaszterek regionális eloszlását tekintve általánosságban megállapítható, hogy 2011-ben a legtöbb klaszter a Dunántúlon, azon belül is a Nyugat-Dunántúli Régióban és a Közép-Dunántúli régióban van jelen, a legkevésbé pedig a Dél-Dunántúli Régióban elterjedtek. 2007 és 2011 között jelentős átrendeződés ment végbe a regionális klasztermegoszlást tekintve: míg a Dél-Alföldi régióban 22-vel növekedett a klaszterek száma és mintegy 15 új klaszter jelent meg mind az észak-magyarországi, mind a közép-magyarországi régióban, a Dél-Dunántúlon egy klaszter sem alakult az időszakban. A következő ábra a klaszterek regionális megoszlását szemlélteti az (azóta a MAG Zrt.-be integrált) Pólus Program Iroda 2011-es adatai alapján.

1. ábra: Klaszterek régiók szerinti megoszlása Magyarországon 2011-ben.

Saját szerkesztésű ábra Bodnár (2011, 23.o.) alapján.

Az iparágankénti megoszlást tekintve az állapítható meg, hogy a 2007-es állapothoz képest a legnagyobb változás a környezet- és az informatikai iparágban történt, ahol jelentősen növekedett azon társulások száma, amelyek a klaszter nevet viselték, de az energetika és a gépipar területein is számos új klaszter jelent meg (Bodnár, 2011). A következő grafikon a klaszterek iparágak szerinti megoszlását mutatja 2011-ben.

2. ábra: Klaszterek iparágak szerinti megoszlása Magyarországon 2011-ben.

Saját szerkesztésű ábra Bodnár (2011, 22.o.) alapján.

A magyarországi klaszterekre általánosan jellemző, hogy olyan szektorokban jönnek létre, ahol a regionális együttműködésük során elsősorban régió kívüli értékesítésre (exportra) termelnek, a gyors terjeszkedési potenciált rejtő piacokra, ahol – a kisebb méretű hazai piaccal ellentétben – lehetőségük van a méretgazdaságosságból fakadó előnyök jobb kihasználására is.

Jó példa erre a 27 klasztertagból álló Pharmapolis Debrecen Innovatív Gyógyszeripari Klaszter, amely a Mag – Klaszterfejlesztési Iroda (2012, 23.o.) klaszterelemzése alapján 2010-ben teljes árbevételének mintegy 78%-át exportpiacokon realizálta – ez az éves 312 millió forintból 246 millió forintot jelent. A klaszter domináns nagyvállalata a Richter Gedeon Nyrt., mely a teljes árbevétel több, mint 98%-áért felel.

A gyógyszeripar mellett például az informatikai iparágban tevékenykedő klaszterek illusztrálhatják a fenti állítást: a Szoftveripari Innovációs Pólus Klaszter az elemzés alapján 2010-ben teljes árbevételének (1.033.000 forint) döntő része (997.000 forint) exportárbevételből származott.

2.2 Akkreditáció

A klaszterorientált fejlesztési politika irányvonalainak elméleti áttekintése és magyarországi megjelenésének bemutatása előtt rövid áttekintést adok a klaszterakkreditáció vállalkozási hálózatok szelektálását és minősítését célzó rendszeréről. Az akkreditációt a jelentős összegű elérhető támogatások és pályázati programok indokolják – így elsődleges célja az, hogy előzetesen szűrje azokat a hálózati együttműködéseket, amelyek innovációs- vagy exportpotenciáljuknak köszönhetően kiemelt figyelmet kaphatnak a jelentős összegű támogatások és forráselérés programokhoz való hozzáférésben.

A szűrést azon attitűdbeni tendencia is indokolja, melyet a korábbi évek gyakorlata és tapasztalata igazol. A pályázatok eredményeként létrejövő csoportosulások a jelentős összegű együttműködési pályázatok és a forráslehívás után gyakorta nem tudtak semmiféle közös, tartalmi tevékenységet felmutatni, nem tudtak vagy nem akartak piaci alapon megszerveződni és az együttműködést egyes projektek szintjénél magasabb dimenzióba helyezve folytatni. Többek között a klaszter taglétszámának változása, a klaszter hivatalos elérhetősége, a megszervezett események alapján lehet arra következtetni, hogy egy klaszter sikeresen működik-e vagy a hanyatlás állapotában van, esetleg meg is szűnt. (Netwin, 2007)

Az akkreditációs folyamatban vizsgálatra kerül mind a klaszter eddigi teljesítménye, mind pedig jövőbeni tervei, mely során a támogatást kiírók tájékozódhatnak a potenciális pályázók valós eredményeiről, együttműködésük megalapozottságáról és későbbi projektjeik megvalósításának és fenntartásának várható kockázatáról (MAG – Klaszterfejlesztési Iroda, 2012). A MAG Zrt. gondozásában futó akkreditációs folyamatban elérhető cím az Akkreditált Innovációs Klaszter-i státusz, mely két évre szóló akkreditációt - ennek folyamányaként pedig elismert nemzetközi brandet és egyes Európai Unió forrásokhoz való exkluzív hozzáférést – jelent.

„Az Akkreditált Innovációs Klaszter címpályázat célja innovatív KKV- és exportorientált, jelentős foglalkoztatási hatású klaszterek akkreditálása a már működő hazai klaszterek közül, az Új Széchenyi Terv stratégiai céljainak megfelelően.” (klaszterfejlesztés.hu)

Az akkreditációs klaszterpályázat hosszú távon kiemelt célja klaszterek európai szintű versenyképességének megteremtése és fokozása; az innovációs tevékenység elvárása és annak a pályázathoz kötött kritériumai pedig elsősorban azt hivatottak garantálni, hogy a jelentős összegű, kiemelt támogatási programokhoz való hozzáféréssel a klaszter képes lesz versenyképességét innováció útján fokozni.

Az akkreditációs folyamatban a pályázó csoportosulások az alábbi fő szempontcsoportok szerint kerülnek mérlegelésre (Keller, 2013):

- Foglalkoztatás (személyi jellegű ráfordítás, felsőfokú végzettséggel ill. PhD.-vel rendelkező alkalmazottak száma)
- KKV jelleg (KKV-k száma, árbevétele, árbevételeik aránya)
- Exportorientáltság (KKV-k exportárbevételének aránya, változása)
- Együttműködés (Közös megjelenések száma, klasztertagság miatt megfizetett költségeik, klaszter fejlődési múltja)
- Innováció (Iparjogvédelmi oltalmak száma, korábbi K+F+I pályázatok száma, K+F adókedvezmény)

A fenti objektív kritériumrendszerrel az elbírálás során talán még fontosabb szerepet játszik a vizsgálat szubjektívebb dimenziója (Somkuti, 2012): ennek során az

együtműködésnek olyan nem számszerűsíthető területeit tekintik, mint közös, szervezeti céljaik, hosszú távú stratégiájuk, innovációhoz való általános viszonyulásuk.

Jelenleg Magyarországon 21 klaszter rendelkezik Akkreditált Innovációs Klaszter címmel, az összes ide tartozó klasztertagok száma 787, melynek jelentős része (647) KKV tag. A klasztertagok által foglalkoztatottak összlétszáma 105.832 fő. (Keller, 2013) Az Akkreditált Innovációs Klaszter címmel rendelkező klasztereket a mellékletben található Melléklet I. szemlélteti.

Dolgozatom következő fejezetében áttekintést adok a klaszterorientált gazdasági- és regionális fejlesztési irányok elméletéről. Ezt követően röviden tárgyalom a hazai KKV-szektor jelenlegi tendenciáit és kihívásait. Végül pedig erre építve azt vizsgálom, hogy a klaszterorientált gazdasági- és regionális fejlesztést támogató politika hogyan jelenik meg Magyarországon, jelen formájában milyen eszközökkel és programokkal segíti elő a klaszterek megalakulását és fejlődését, illetve milyen tényezők hátráltatják a hazai regionális gazdaságfejlesztési elképzelésekben a klaszterkoncepció kialakítását.

3. Klaszterorientált gazdaságfejlesztés

A dolgozatomban előző részében fogalmilag lehatárolt regionális iparági klaszterek hosszú folyamat eredményeként jönnek létre, a klaszteresedés során pedig agglomerációs és szinergikus hatások formálják a folyamatot öngerjesztővé és önfenntartóvá. A folyamat a gazdaság- és regionális fejlesztési politikák által jól ösztönözhető vagy felgyorsítható. Erre az Észak-Olaszországban működő klaszterek jó példaként szolgálhatnak. Egy 2003-as törvény alapján termelő körzet vagy vállalatcsoport nem csak a meghatározott tevékenysége nyomán jöhet létre, hanem pusztán projektalapon is szerveződhetnek a piaci szereplők (projekt-alapú klaszterbe tömörülve) és állami támogatáshoz is juthatnak projektfinanszírozás során. A törvény azt is lehetővé teszi, hogy egy-egy vállalat több különböző klaszter tagjaként más-más projektekben köteleződjön el, a támogató politika így a földrajzilag meghatározott klaszterek kereteit is átíveli. (András et al., 2012)

3.1 Regionális fejlesztés és klaszterpolitika

A klaszterek támogatása és a klaszterizációs folyamat elősegítése a fejlettebb nyugat-európai gazdaságokban ma már az egyik legfontosabb eleme a gazdaság- és különösképpen a regionális szintű gazdaság fejlesztésének. A regionális szintű termelékenység fokozásának nagyszerű eszköze a klaszterek kialakulásának ösztönzése vagy központi kialakítása, mely folyamat több lépcsőből áll és a regionális gazdaságpolitika egy evolúciós szemléletében fogható meg:

Lengyel (2002, idézi Grosz 2005) alapján a regionális gazdaságfejlesztési politika egy szerves fejlődés útján jut el a klaszterorientált modell gyakorlati megvalósulásáig. A folyamat fázisai a következők.

1. *Ipar- és szolgáltatástelepítés.* Az iparági „verbuválás” szakasza; a régió határain kívül, nemzetközi piacokon versenyképes vállalkozások régióba vonzásának időszaka és az ezt támogató politika jellemzi, teljes mértékben kínálatvezérelt. A kormányzat egyedi támogatást nyújt a letelepíteni kívánt vállalatok számára (pl. adókedvezmény vagy adómentesség, fejlesztési támogatás formájában), emellett kiemelt figyelmet szán a közlekedési infrastruktúra fejlesztésére, ipari telephelyek létesítésére.
2. *Szerkezetátalakítás.* Az elsődleges politikai cél a munkahelyteremtés és a már meglévő vállalatok fejlesztése. A kormányzat partnereivé ebben a szakaszban már

inkább a kis- és közepes méretű vállalatok válnak a nagyvállalatok helyett, főként számukra nyújt egyformán, mindenki számára elérhető szolgáltatásokat saját termelékenységük fokozását segítve. A fejlesztés alapja a specializált munkaerő, az alkalmazott technológia és műszaki infrastruktúra minőségének javítása.

3. *Újjászervezés.* Ebben a szakaszban a legfontosabb cél az alkalmazott fejlesztési stratégiák hatékonyságának növelése, egyfajta kiterjesztése. A kormányzat mind a nagyvállalati, mind a kisebb partnerekre egyaránt fókuszál, nekik nyújtott szolgáltatásait specializálja, fejleszti. Leginkább a létrehozott új, jobb minőségű és magasan képzett munkaerőt igénylő munkahelyek számában mérhető a stratégia megvalósulása.

4. *Klaszter-orientált fejlesztés.* A regionális gazdaságfejlesztés legfejlettebb, utolsó fázisa, amely teljes mértékben keresletvezérelt. Az alkalmazott politika célja a globális versenyképesség fokozása, a klaszterek kialakulásának elősegítése és klaszterek kialakítása. A fejlesztés az egyéni vállalati szinten értelmezett külső- vagy belső tényezők fejlesztése helyett a vállalatközi együttműködésekre, azok hálózataira koncentrál – a kormány partnereivé a klaszterek válnak. A szerkezetátalakításban fejlesztett minőségi dimenziókban a klaszterek igényei szerinti további fejlesztések végrehajtásának időszaka, az alkalmazott politika sikeressége az életszínvonal javulásában, az export bővülésében, a munkahelyek minőségében mérhető le.

Ebben a paradigmában a klaszteralapú gazdaság egyfajta utópiaként értelmezhető, amelyben a gazdaságfejlesztés eszközei szinte kizárólagosan a klaszter-formájú gazdasági társulás támogatását célozzák, mert ezt elsőbrendűnek tekintik más fejlesztési céloknál.

A gazdaságfejlesztési irányvonalakkal kapcsolatosan azonban klaszteralapú gazdaság helyett beszélhetünk a központi kormányzat klaszterorientált regionális fejlesztési törekvéseiről vagy klaszterpolitikájáról. Míg utóbbiak ugyan fontos célként határozhatják meg a klaszterek fejlesztését és ez irányba a kormányzat fokozott politikai támogatást fejthet ki, nem tartja azt a gazdaságfejlesztés egyetlen lehetséges eszközének. Azok a irányok, amelyek a regionális fejlesztésekben a klasztereket előtérbe helyezik, csupán kibővítik a gazdaságfejlesztés eszközeinek körét, de nem váltják azokat fel teljesen.

Azt gondolom azonban, hogy klaszterorientált politikáról beszélhetünk abban a megközelítésben is, ahol a regionális gazdaságfejlesztésbeni elképzelések között fokozott erővel

3.2 A regionális iparági klaszterek fejlesztésének kihívásai

A régiók gazdasági növekedésének fenntarthatóvá tétele, a régió életszínvonalának tartós emelése és a gazdasági jólét biztosítása elsődleges célként jelennek meg a regionális fejlesztési elképzelésekben. A klaszteresedést elősegítésére irányuló politikai eszközök – regionális klaszterfejlesztési stratégiák, regionális klaszter-orientált fejlesztési politikák – a régió gazdasági versenyképességének legfontosabb katalizátorai lehetnek.

A klaszterorientált politika kiemelt szerepet játszik a fejlődő, illetve a periférikus térségek és országok esetében, hiszen ezekben a térségekben fokozottan jelentkezhettek azon negatív tényezők, amelyek hátráltatják a klaszteresedés öngerjesztő folyamatok beindulását és az alulról jövő kezdeményezésként alakuló klaszterek létrejöttét.

A fő korlátozó faktorok ezekben a térségekben a következők Grosz (2006) : a fizikai infrastruktúrában megmutatkozó hiányosságok (úgy mint fejlett kommunikációs és közlekedési infrastruktúra és megfelelő logisztika, amely nélkülözhetetlen a szoros együttműködések fenntartásához); hozzáférhető tőkejavakbani hiányosságok (a klaszterek gyakran aktív kutatási-fejlesztési tevékenységet folytatnak, így speciális tőkeigénnyel rendelkeznek és fokozottan igénylik e speciális tőke folyamatos elérhetőségét, úgy mint seed-capital, üzleti angyalok és kockázati tőkések, stb.). Hátráltató tényező lehet még a specializált munkaerőpiac vagy a társadalmi tőke hiánya.

Jó regionális fejlesztési politika alkotása összetett és nagy kihívást jelentő feladat, főként azon veszélyek miatt, amelyeket az ország gazdaságát érő külső környezeti hatásoknak a regionális lecsapódásai jelenthetnek; s amelyek a regionális egyenlőtlenségeket növelik, ezáltal pedig a regionális-, ill. klaszterfejlesztési irányok meghatározásában pedig egyfajta moral hazard-ot idézhetnek elő.¹

¹ Az intuíció emögött a következő. Ahogyan beszélgetésünk során Dobronyi (2013) is rámutatott, a regionális fejlesztések gyakorta azokat a területeket helyezik fókuszba, amelyek már bizonyos fejlettségi szintjük miatt nagy potenciált hordoznak magukban, s nem pedig azokat, amelyek ténylegesen támogatásra szorulnak.

4. Klaszterorientált gazdaságfejlesztés megjelenése Magyarországon

Az elméleti rész utolsó fejezete a klaszterorientált regionális fejlesztési törekvések és a klasztertámogatások magyarországi megjelenését tárgyalja. Ennek felvezetéseként először röviden vázolom a magyar kis- és középvállalkozási szektor jelenlegi helyzetének néhány olyan jellemzőjét, amelyek a klaszterekre fókuszáló, együttműködést és innovációt ösztönző gazdaságpolitikai irányvonalakat indokoltá teszik vagy éppen bizonyítják azt.

4.1 A KKV-szektor helyzete Magyarországon

Dolgozatom eddigi fejezeteiben áttekintettem a klaszteredés folyamatának és a klaszterfókuszú gazdasági- és regionális fejlesztési irányok elméleti hátterét; megfigyeltem azt a gazdaságpolitikai eszközrendszert és szemléletet, amely a tradicionálisan és dominánsan a kisvállalati szektor szereplőit mozgósító klaszterek kialakítására és fejlesztésére irányul. Mielőtt ennek magyarországi megjelenését tárgyalnám, röviden bemutatom a magyar kis- és középvállalatok jelenlegi helyzetét.

A 2004. évi XXXIV. törvény alapján „KKV-nak minősül az a vállalkozás, amelynek az összes foglalkoztatotti létszáma 250 főnél kevesebb, és éves nettó árbevétele legfeljebb 50 millió eurónak megfelelő forintösszeg, vagy mérlegfőösszege legfeljebb 43 millió eurónak megfelelő forintösszeg”.

2012-ben mintegy 572.900 KKV volt bejegyezve Magyarországon, ezzel a KKV szektor a magyar vállalati szféra 99.9%-át tette ki. Ezen belül a mikrovállalkozások (2004. évi XXXIV. törvény alapján azok a vállalkozások, amelyekben a foglalkoztatotti létszám 10 főnél kevesebb és éves nettó árbevétele vagy mérlegfőösszege nem haladja meg a 2 millió eurónak megfelelő forintösszeget) aránya 94.8% volt 2012-ben. (SBA Fact Sheet, 2012). Az EU-s átlag 92,2%, ami azt jelenti, hogy a magyar KKV szektort erősen dominálják a nagyon kicsi vállalkozások – az arány akár azzal is összefüggésben állhat, hogy míg Magyarországon az évenkénti új vállalkozásbejegyzések száma igen magas, gyakran ezek a vállalkozások ténylegesen nem működnek, esetleg a következő évre meg is szűnnek. Ez némileg rímel a korábbi fejezetekben említett, klaszteralapítással és rövidtávú forráselérési motivációval kapcsolatos gyakori vállalkozói attitűdre.

Magyarország gazdaságában a KKV szektornak kiemelt szerepe van, már csak azért is, mert az összes foglalkoztatotti létszám több, mint 1.788.000 fő volt a tavalyi évben – az

országban foglalkoztatottaknak tehát mintegy 72%-a ebben a szektorban helyezkedett el, ami jóval magasabb az EU-s átlagnál, ez 67%. (SBA Fact Sheet, 2012)

Hozzáadott érték teremtését tekintve azonban a magyar KKV szektor elmarad az Unió átlagától: míg az EU átlagban a KKV-k 58%-át adják a hozzáadott értéknek, Magyarországon a tavalyi évben ez csak 53% (25 milliárd euró) volt.

A dolgozat szempontjából lényeges kiemelni, hogy a 2012-es SBA Fact Sheet kutatása alapján a magyar KKV szektor különböző területeinek fejlettsége az EU-s átlagtól jóval rosszabb: kritikus területnek számít például a tőkeellátottság, a vállalkozást ösztönző állami pénzügyi támogatások különböző formáinak elérhetősége, a vállalkozói kedvet serkentő intézményrendszer. Emellett Magyarország az adminisztráció dimenziójában is erős ellenőrzőket mutatja a vállalkozásnak. Úgy gondolom, hogy ezek az átfogó infrastrukturális- és intézményrendszeri hiányosságok nem pusztán az egyéni vállalkozás elé állítanak korlátokat, de a klaszteresedés folyamatában is komoly gátat jelenthetnek – ezeket a területeket pedig csakis célzott és tudatos fejlesztési eszközökkel lehet javítani.

4.2 Klaszteresedést támogató regionális fejlesztési politika

A World Economic Forum (2012) Global Competitiveness Report jelentése a fentiekhez hasonlókat emel ki a magyar gazdaság versenyképességében problémásnak számító területek közül: az üzleti tevékenységet leginkább hátráltató tényezők között első helyen az instabil politikai környezetet, a tőkeellátottságot, az adórendszert és a nagyfokú bürokráciát emeli ki. Míg például az egészségügy, az oktatás és technológiai infrastruktúra pilléreiben Magyarország nemzetközi összehasonlításban jól teljesít, az üzleti tevékenységet támogató intézményrendszer és a pénzügyi piacok fejlettségében komoly lemaradásokkal rendelkezik – ez pedig a gazdaság motorjának szánt KKV szektor hatékonyságában és versenyképességében is megmutatkozik.

Úgy gondolom, hogy a magyar gazdaság és ezen belül a régiók fejlesztésének a klaszterek kialakítása és támogatása kulcsfontosságú módja, ami egyrészt a KKV szektor üzleti környezetének feltételeit és versenyképességüket is javítja, másrészt a gazdaság egészének termelékenységét növeli. A klaszteresedés a gazdasági versenyképességre többek között az exportteljesítmény fokozása révén hat. Innováció és vállalati teljesítmény

kapcsolatát ökonometriai eszközökkel mérő tanulmányukban Halpern és Muraközy (2010) rámutatnak arra, hogy vállalati innováció és exportteljesítmény között erős pozitív összefüggés van: az innováció mind az exportteljesítményre való hajlamot, mind annak intenzitását fokozza. Mivel Magyarországon jellemzően regionális iparági klasztereket találunk, szerveződési logikájuknál fogva pedig a klaszterek (hazai viszonylatban pedig főként az Akkreditált Innovációs Klaszterek) erősen ösztönzik az innovációt, így a klaszteresedést támogató politika indirekt módon a hazai vállalatok (egyéni- és regionális szinten vett) exportteljesítményének fokozását is nagyban elősegíti.

Ahogy fentebb már megjegyzésre került, a klaszteresedés elősegítését célzó regionális politika kulcsszerepet játszik a fejlődő, illetve periférikus térségek esetében, ugyanis itt fokozottan megjelenhetnek azok a tényezők, amelyek a klaszteresedés önjáró folyamattá válását megnehezítik, így fokozott támogatásra szorulnak.

Ugyan Magyarországot nem titulálom periférikus gazdaságnak, a Nyugat-Európaiakhoz viszonyítva számos tekintetben fejletlenebb, s lényeges, hogy a regionális együttműködések terén is rendelkezik némi lemaradással. A fenti faktorok közül úgy gondolom, elsősorban a társadalmi tőke hiánya és a hozzáférhető tőkejavakban megmutatkozó hiányosságok lehetnek azok, amik leginkább gátat szabnak a hazai klaszteresedés fokozottabb támogatásában és elősegítésében.

Az utóbbi években mégis sikeresen előtérbe kerültek a klaszterekre aktívan koncentráló gazdasági- és regionális fejlesztési elképzelések, amelyek a klaszterfejlesztésnek egy átfogó koncepcióját adják.

Ennek legaktuálisabb programja az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) gazdaságfejlesztési elképzelései között jelenik meg. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (2007) az ÚMFT-ben a regionális klaszterek kialakítását és támogatását prioritásként jelöli meg, amelynek az elképzelés szerinti végső stratégiai célja egy-egy iparág (vagy üzletág) nemzetközi versenyképességének megerősítése. A regionális klaszterek fő támogatási területei a programban az információs hálózatépítés, érdekképviselések ellátása, az innováció és az oktatás / képzés. A program ágazati és regionális szinten határozza meg azt, hogy mire és milyen arányban használható fel a rendelkezésre álló erőforrás.

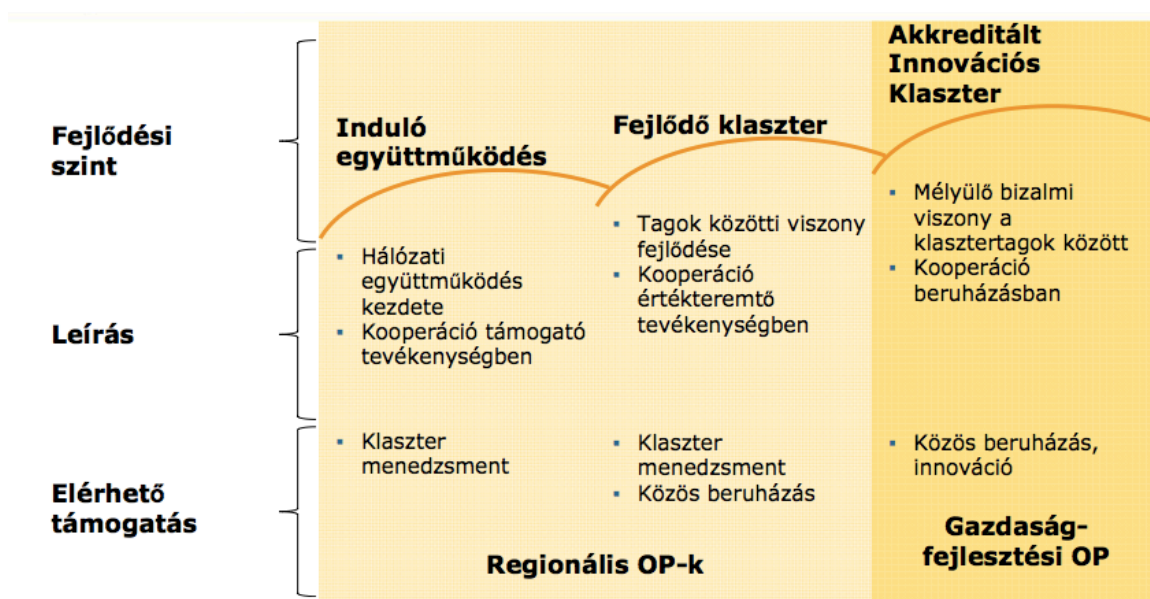
Az ÚMFT keretein belül három operatív programon keresztül valósul meg a klaszteresedés támogatása (Gazdaságfejlesztési Operatív Program, Regionális Operatív Program, Társadalmi Megújulás Operatív Program – ez utóbbi azonban a klaszterek

szempontjából nem funkcionál tényleges és jelentős támogatási csatornaként). Azon műveletek, amelyek hatása országos vagy nemzetközi hatású, a Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP) kompetenciái közé sorolhatóak, míg a csupán regionális jelentőségűek a Regionális Operatív Program (ROP) hatáskörébe tartoznak.²

A GOP a klaszterek számára jelentősebb támogatási forrást jelent, mint az ROP keretei között elérhetőek, azonban ebben az esetben a pályázati feltételek is szigorúbbak, mint az ROP pályázatok esetében.

4.3 Klaszterfejlesztési modell Magyarországon

A hazai klaszterfejlesztési stratégia alapját egy többlépcsős klaszterfejlesztési modell képezi (Keller, 2013). A modell a következőképpen szemléltethető:

3. ábra: Többlépcsős klaszterfejlesztési modell Magyarországon.

Forrás: Keller (2013)

A modellel kapcsolatban a következő fő pontokat érdemes kiemelni:

- A klaszter fejlődésének szakaszait a hazai klaszterfejlesztési politika három lépcsőben állapítja meg: induló együttműködés, fejlődő klaszter, illetve a legmagasabb elérhető fejlettségi státusz, az Akkreditált Innovációs Klaszter cím.

² A beavatkozás célja és területei szerint a GOP és konvergencia célkitűzés alá tartozó ROP beavatkozásainak lehatárolási szabályait lásd a Mellékletben.

- A szintek közül csak az utolsóhoz köthető egzakt kritériumrendszer, melyet korábban tárgyaltam; az első két fázis nem különíthető el tisztán. A modell a számukra elérhető támogatási formákban is egy kategóriába sorolja őket – azzal a különbséggel, hogy a nem teljesen újonnan induló együttműködések már közös beruházások megvalósításához is kaphatnak támogatást, míg ez az induló klaszterek esetében csak a számukra nyújtott klasztermenedzsment-szolgáltatás formájában elérhető.
- A klaszterek támogatási forráselosztását jelen rendszer függővé teszi a fejlődés fázisától. Míg az Akkreditált Innovációs Klaszterek a Gazdaságfejlesztési Operatív Program keretein belül nyerhetnek el különböző támogatási formákat, a klaszterevolúció első két fázisában lévő klaszterek a Regionális Operatív Program keretein belül pályázhatnak.
- A pályázásnál nem követelmény az előző stádiumban való pályázás megléte: induló klaszterként első alkalommal már lehetséges fejlődő klaszter számára kiírt pályázaton indulni. Ezzel egyidőben Akkreditált Innovációs Klaszter is indulhat a Regionális Operatív Program keretében kiírt pályázatokon is, amennyiben a konkrét pályázat feltételeinek eleget tesz. Ugyanez fordított esetben viszont nem lehetséges.

A fenti központi kormányzati klaszterfejlesztési stratégia operatív megvalósításának felelőse a MAG Zrt. Klaszterfejlesztési Irodaként működő alegysége. A stratégia eddig elért eredményeiről Keller (2013) a következőket emelte ki:

- A Regionális Operatív Program eddig lezárult két pályázati körében (2008-ban és 2011-ben) összesen 177 induló és 41 fejlődő klaszter nyert el támogatást. Az összesen erre megítélt támogatás 7,8 milliárd forint volt.
- Jelenleg 21 Akkreditált Innovációs Klaszter működik, a Gazdaságfejlesztési Operatív Program keretein belül ezeket a klasztereket 2008 óta kifejezetten számukra dedikált kiírásokon 193 innovációs projektben támogatták. A teljes megítélt támogatási összegből 38,42 milliárd forint volt kutatás-fejlesztés-innovációs jellegű támogatás; 46,3 milliárd forint pedig a Gazdaságfejlesztési Operatív Program 1-3 prioritásként meghatározott célból került odaítélésre.

A magyarországi klaszterfejlesztési stratégia a fentiek alapján eredményesnek tekinthető és a támogatások elosztása egy aránylag igazságos feltételek mellett működő rendszernek tűnik. Az alkalmazott irányelveknek meg kell céloznia a regionális egyenlőtlenségek

csökkentését, a források mindenkor optimális allokációját és a klaszterek között átívelő, önjáró klaszteresedést támogató rendszerek kialakítását.

5. A Pannon Autóipari Klaszter (PANAC) esete

Ebben a fejezetben a Pannon Autóipari Klasztert (a továbbiakban: PANAC) mutatom be; elemzem és értékelem létrejöttének folyamatát és működését a magyar klaszterfejlesztési és – támogatási politika tükrében.

5.1 A klaszterelemzés módszertana

A Pannon Autóipari Klasztert elemzéshez használt módszertani keretrendszer a következő:

Elsőként azt a gazdasági és társadalmi környezetet mutatom be, amely szerepet játszott a klaszter kialakulásában, ennek során kitérek az iparági sajátosságokra is. Elhelyezem a klaszter megalakulását időben és térben; és gazdasági kontextusában elemzem azt.

Ezt követően a klaszter felépítését és működését elemzem a következő struktúra szerint:

- Klaszter tagjai és a klaszter szervezeti felépítése
- Együttműködés területei és mértéke
- A klaszter által nyújtott szolgáltatások, szolgáltatási struktúra

A klaszterspecifikus gazdasági tényezők elemzéséhez Porter gyémánt-modelljét használom fel. A klasszikus modellt most a klasztert a működésében támogató környezeti feltételek tükrében értelmezem, amelyet négy dimenzióban vizsgállok:

- Termelési feltételek
- Versengés természete
- Kínálati feltételek
- Kapcsolódó és támogató iparágak jelenléte

Végül elemzésem záró részeként a PANAC központi kormányzati támogatását és a különböző regionális fejlesztéssel kapcsolatos intézkedések hatását vizsgálom annak konkrét megjelenési példáin keresztül.

5.2 Az észak-dunántúli autóipari klaszter előzményeinek és létrejöttének áttekintő bemutatása

A klaszterpélda választását indokolja egyrészt az iparág, amely kedvező feltételeket nyújt a klaszterpolitika megjelenésének illusztrálásához, másrészt a tény, hogy a PANAC Magyarország egyik legrégebben működő (és ezért több szempontból kiemelt figyelmet kapó) hivatalos klasztere, harmadrészt pedig az a tény, hogy az eredetileg regionális klaszterként indult kezdeményezés ma már számos más régióból jövő piaci szereplőt is tagjai között tudhat – a jelenség a hatékonyság fokozása érdekében egyúttal a regionális politikák összehangolásának és harmonizálásának fontosságát is indokolja.

Autóipari koncentráció és a klaszteresedés folyamata Magyarországon

Jelen alfejezetben Karakás (2008) munkájára támaszkodom a Magyarországon megfigyelhető autóipari koncentráció és az iparágban megjelenő klaszteresedési folyamat bemutatásában.

Az autóipari koncentráció folyamatát makrogazdasági jelenséggént leírva tulajdonképpen azt jelenti, hogy a piac a tökéletes verseny állapota felől a monopóliumi állapot felé halad, a tőke a vállalatok (gyártók) egyre szűkebb csoportjánál összpontosul, az értéklánc rövidül. Az autóiparban ez a folyamat a különösen erős innovációs- és költségcsökkentő nyomás eredményeként megy végbe a végtermékgyártók körében. A folyamat során a beszállítói piramis szűkült és szerkezete átalakult, aminek hatására a rendszerek- illetve egyes részegységek beszállítói egyre nagyobb szerepet kapnak – a folyamattal párhuzamosan erős specializálódás figyelhető meg az iparágban. A vállalatok szellemi tőkéje és műszaki-fejlesztői adottságai a koncentráció során felértékelődnek, mivel a hozzáadott érték teremtése szempontjából ezek a képességek a legmeghatározóbbak.

A vállalatok földrajzi elhelyezkedése fontos szerepet játszik abban, hogy a koncentráció folytán megjelenő szinergiahatások a lehető legnagyobb mértékben felszínre kerüljenek és a vállalatok minél jobban ki tudják azokat használni. A vállalati specializáció a vállalatok egyre szorosabb együttműködését vonja maga után a koncentráció folyamatában, fenti szinergiahatások kiaknázása pedig leginkább a közösen végzett K+F tevékenységben jelenik meg.

A magyar gazdaságban a privatizációnak köszönhetően jelentek meg azok a nagyvállalatok, amelyek jelentős külföldi tőke beruházásokat tettek és a hazai gépipar-autóipar szerkezetét egészében átszabták. Az első zöldmezős beruházásokkal operáló multinacionális vállalatok után hozzájuk szorosan kapcsolódó, közepes méretű és többnyire külföldi autóipari beszállító cégek jelentek meg, akik többnyire magyarországi telephelyet hoztak létre. Ezen vállalkozások azonban többnyire nem tudtak beágyazódni a magyar gazdaságba, így pedig a helyi piaci szereplők szempontjából igazán releváns tudástranszfer sem ment végbe közöttük és a helyi gazdaság kis- és középvállalkozásai között.

A PANAC létrejötte – segítő és hátráltató gazdasági, társadalmi és földrajzi tényezők

A Pannon Autóipari Klaszter létrehozása jelentős mértékű politikai támogatással ment végbe 2000-ben. A kezdeményezés szakemberek és politikusok egy csoportjában merült fel először, akik a Felső-Ausztriai Autóipari Klaszter működéséhez hasonló kezdeményezést szerettek volna megvalósítani Magyarországon. A helyzetben rejlő lehetőséget gyorsan felismerték először a nagyobb gyártók (Audi, Opel), majd néhány kisebb vállalat is, akik aktívan beszálltak a megvalósítás tervezésébe. A klaszter kialakítását hosszas előkészítési fázis előzte meg, melynek során a központi kormányzat átfogó felmérést végzett az észak-dunántúli térségben a kezdeményezés fogadtatásáról. Mivel ez igen kedvező volt, a megállapodáshoz külső félként a Gazdasági Minisztérium is csatlakozott. (Grosz, 2005)

A klaszter kialakulását és fejlődését elősegítő tényezők között fontos megemlíteni, hogy az iparágban nagyon sok szereplő van jelen, akik a háttériparhoz tartoznak és számos kiegészítő szolgáltatást nyújtanak, így – bár az iparágat jelen állapotában is kiterjedt kapcsolatrendszer jellemzi – nagy potenciált rejtenek az együttműködés további fokozására is. A folyamatos innovációt és nagy K+F ráfordításokat igénylő iparág tevékenységei a klaszter formájú együttműködésben jól kivitelezhetőek, ez az igény szintén segítette a PANAC kialakulását.

Hátráltató tényezőnek számított azonban Karakás (2008) meglátásában a hazai kis és középvállalkozási szektor tőkehiánya is, valamint a források elérésének nehézsége, ami gátat szab a technológiai fejlesztéseknek. Bár a PANAC számos vállalata próbál valamilyen módon a szakképzésbe, oktatásba bekapcsolódni, a megalakulás óta gondot okoz a hazai szakképzési rendszer minősége és a szakképzett munkaerő elérhetősége.

5.3 A PANAC felépítése és működése

A PANAC a szerveződés irányát tekintve tipikusan felülről jövő kezdeményezésre létrejött klaszter, nem pedig alulról szerveződő. Szerveződésének logikáját a költségoptimalizálás és a vevőkör bővítése adja, működésében ezért nem is volt soha dinamikus és hatékony (Dobronyi, 2013). Dacára a fentieknek a PANAC máig az egyik legnagyobb piaci sikereket elért hazai klaszter.

Tagok, szervezeti felépítés, szolgáltatások

A klaszter a hivatalos honlap (autocluster.hu) alapján 2008-ban már több, mint 100 tagot számlált. A klaszter alapító tagjai jármű- ill. járműalkatrész-gyártók (Audi Hungaria Motor Kft., Opel Magyarország Autóipari Kft., Magyar Suzuki Rt, Rába, Járműipari Holding Rt., Luk-Savaria Kft.) mellett a pénzügyi szférából kerültek ki (Citibank), illetve a területfejlesztésben érdekelt Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács, tanácsadóként pedig az Ipargazdasági Kft. voltak – emellett pedig a Széchenyi István Egyetem is csatlakozott a klaszterhez, ami az egyik legfontosabb motorját jelentette és jelenti a klaszter tudásbázisának.

A Klaszteren belüli operatív munkákért és koordinációért a Klasztermenedzsment szerv felelős, ami a Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség egy divíziójaként működik. A stratégiai kérdésekben viszont az alapítókat (köztük pedig központi kormányzati részről képviselőket) tömörítő Klaszter Bizottság dönt. (Grosz, 2005)

A kooperáció elsősorban a hosszú távú és mindkét fél részéről nagy elköteleződést igénylő beszállítói kapcsolatokban, az oktatás-képzés és a kutatás-fejlesztés területén jelenik meg.

A PANAC tagjai ezen felül különböző szolgáltatásokat nyújtanak közösen más vállalkozások számára. Ilyen szolgáltatások a következő területeken jelennek meg: Képzési és szakképzési projektek szervezése, szakmai programok szervezése, információ és kommunikáció, diagnosztika és tanácsadás, marketing és PR-tevékenység, fejlesztési tőke.

Klaszterspecifikus gazdasági tényezők, támogató kormányzati programok

A klaszter esetében specifikusnak tekinthető, hogy alapításának folytán erősen központi kormányzati befolyás alá esik, ami a finanszírozási és működési logikája némely ponton eltérő.

Fontos például látni azt, hogy bár a PANAC erősen technológia-vezérelt iparágban működik és nagy az innovációs potenciál a klaszterben, még nem tartozik például az Akkreditált Innovációs Klaszterek közé. Dobronyi (2013) közlésében megemlíti, hogy a klaszter vélhetően szándékozik a címet előbb-utóbb megszerezni - ennek hiányában ugyanis számos finanszírozási forrástól esik.

*

Összegzés

Dolgozatom azt a kérdéskört vizsgálta, hogy a klaszterek támogatása, a klaszteresedés elősegítése és fenntartása hogyan jelenik meg a regionális fejlesztési, növekedési célokban és elképzelésekben, illetve hogyan aknázza ki a a klaszteresedésben rejlő lehetőségeket.

Dolgozatomban arra a következtetésre jutottam, hogy a hazai klaszteresedést támogató politikában a jelenlegi stratégiai irány fenntartható és az erősen támogatja a klaszterek megalakulását, ám a fejlesztési politika és az ösztönzők tekintetében még vannak területek, amelyek javításra szorulnak.

A klaszterek kialakulásának támogatását és a klaszterfejlesztést kulcsfontosságú elemként mutattam be a magyar gazdaság (elsősorban pedig a kis- és középvállalati szektor) termelékenységének fokozásában.

Dolgozatom elméleti részében először a klasztert, mint komplex gazdasági- és társadalmi jelenséget mutattam be és a klaszteresedés folyamatának főbb fázisait vázoltam fel. Ezt követően a regionális és az iparági klaszter közti fogalmi különbségeket emeltem ki, majd a regionális iparági klaszterek kialakulásának főbb szakaszait vizsgáltam. Ezután a magyarországi klaszterek sajátosságait tekintettem a fenti keretrendszerben.

Az elméleti részben a klaszterek kialakulását és fennmaradását támogató gazdaságpolitikai eszközöket és azoknak a regionális fejlesztési irányokkal való relációjukat tekintettem át. Az elméleti rész záró fejezetében a Magyarországon alkalmazott klaszterpolitikának a regionális fejlesztési irányokban való gyakorlati megjelenését tárgyaltam és rámutattam annak kihívásaira és lehetőségeire.

Dolgozatom záróegységében a Pannon Autóipari Klaszter példáján keresztül szemléltettem a magyarországi klaszterpolitika főbb jellemzőit.

Hivatkozásjegyzék

András Bence – Révész Sándor - Soltész Attila (2012). A gazdaságpolitikai keretekről. In: Bizalom, hatékonyság, jólét (Tapasztalatok az Észak-Olasz klasztervilágban). Tanulmánykötet. Szerk.: Chikán Attila. *Budapesti Corvinus Egyetem*, Budapest.

Bodnár Emese (2011). Klaszterek és támogatásuk, hatásvizsgálat a NOHAC – Észak-Magyarországi Autóipari Klaszter esetében. Szakdolgozat, Miskolci Egyetem.

Letöltés helye:

<http://midra.uni-miskolc.hu/?docId=10947>

Letöltés ideje: 2013. március 22.

Chikán Attila (2005). Vállalatgazdaságtan. 3. átdolgozott, bővített kiadás. *Aula Kiadó*, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.

Dankó László (2004). Beszállítói hálózat (klaszter) kialakítása a hármashatárti térségben.

Letöltés helye:

http://www.zrva.hu/klaszter_elemei/elotanutmany.pdf

Letöltés ideje: 2013. március 22.

Deák Szabolcs (2002). A klaszter-alapú gazdaságfejlesztés. SZTE Közgazdaságtudományi Kar Közleményei 2002. *JATEPress*, Szeged, 102-121.o.

Letöltés helye:

<http://www.eco.u-szeged.hu/egyetemrol/tudomanyos-kozlemenyek/szte-gazdasagtudomanyi/kozszolgaltatasok-090806-3/klaszter-alapu>

Letöltés ideje: 2013. március 20.

Dobronyi Tamás – Halmos László – Somosi Éva (2011). Klasztermenedzsment - Magyarország. *Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató*, Budapest.

European Commission (2007). Final Report of the Expert Group on Enterprise Clusters and Networks.

Letöltés helye:

http://www.dps.tesoro.it/cd_cooperazione_bilaterale/docs/6.Toolbox/13.Supporting_documents/1.Cluster_methodologies_casoni/2.Additional_doc_2/3.EU_final_rep_ExpGroup_Clusters.pdf

Letöltés ideje: 2013. március 20.

Grosz András (2005). Klaszteresedés és klaszterorientált politika Magyarországon: potenciális autóipari klaszter az észak-dunántúli térségben. Doktori értekezés, Győr-Pécs, 2005.

Letöltés helye:

http://www.rkk.hu/rkk/publications/phd/grosz_ertekezes.pdf

Letöltés ideje: 2013. március 19.

Grosz András (2006). Klaszterek és támogatásuk az Európai Unióban és Magyarországon. In: Kihívások és válaszok. A magyar építőipari vállalkozások lehetőségei az Európai Unió csatlakozás utáni időszakban. Szerk.: Lengyel I. – Rechnitzer J. Győr, *Novadat Kiadó*, 2006. 159-187.o.

Letöltés helye:

<http://www.eco.u-szeged.hu/kutatas-tudomany/kihivasok-valaszok-090812/kihivasok-valaszok-magyar>

Letöltés ideje: 2013. március 20.

Halpern, László – Muraközy, Balázs (2010). Innováció és vállalati teljesítmény Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, vol. 57, 293-317. o.

Letöltés helye:

<http://epa.oszk.hu/00000/00017/00169/pdf/01halpern-murakozy.pdf>

Letöltés ideje: 2013. március 21.

Karakás Márta (2008). Az Autóipari Tanácsadó Klaszter elemző bemutatása. Szakdolgozat. **Szegedi Tudományegyetem, Szeged.**

Letöltés helye:

<http://www.autoipari-klaszter.hu/2009/01/28/autoipari-klaszter-bemutatas/>

Letöltés ideje: 2013. március 19.

Keller Péter (2013). Klaszterfejlesztés az új Széchenyi Tervben. Előadás diasor. Pécs, 2013. március 12.

Letöltés helye:

<http://www.pbkik.uzletahalon.hu/upload/pbkik/ric/20130312.MAG.klaszterfejl.pdf>

Letöltés ideje: 2013. március 18.

Klaszterfejlesztési Iroda hivatalos honlapja (2012).

Letöltés helye:

<http://www.klaszterfejleszt.es.hu>

Letöltés ideje: 2013. március 21.

Kovács Livia (2012). Klaszterek, mint hiányzó innovációs láncszem? A klaszterek szerepe és elhelyezkedése a dél-alföldi régió innovációs tevékenységében. Tanulmány. VI. Magyar Földrajzi Konferencia, 2012, Szeged.

Letöltés helye:

<http://www.geo.u-szeged.hu/vi-magyar-f%C3%B6ldrajzi-konferencia-meriexwa-nyit%C3%B3konferencia-%C3%A9s-geogr%C3%A1fus-doktoranduszok-orsz%C3%A1gos>

Letöltés ideje: 2013. március 21.

Lengyel Imre (2002). A klaszterek fejlesztésének általános tapasztalatai. In: A hazai építőipar versenyképességének javítása: klaszterek szerepe a gazdaságfejlesztésben. Győr, *Régió Art*, 2002. 168-190.o.

MAG – Klaszterfejlesztési Iroda (2012). A magyar klaszteresedés elmúlt 3 éve az akkreditált innovációs klaszterek példáján keresztül.

Letöltés helye: http://www.klaszterfejleszt.es.hu/content.php?cid=cont_5007fe14d8ba95.44814012

Letöltés ideje: 2013. március 16.

Magdalena, B-D. (2011). An Investigation of a new Concept of World Class Clusters in Europe – A Case Study of the Visegrad Group of Countries. *Journal of Competitiveness*, vol. 2, 43-57. o.

Letöltés helye: <http://www.cjournal.cz/files/57.pdf>

Letöltés ideje: 2013. március 21.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (2007). Gazdaságfejlesztési Operatív Program.

Letöltés helye:

www.nfu.hu/download/1766/GOP_070702_HU.pdf

Letöltés ideje: 2013. március 22.

Netwin Üzleti Tanácsadó Kft. (2007). Klaszterek Magyarországon – fejlődési kilátásaik, szerepük a KKV-k fejlődésében, növekedésében. Tanulmány.

PANAC hivatalos honlap

http://www.autocluster.hu/content_442-hu.html

Porter, Michael E. (1998b). Clusters and the New Economics of Competition. *Harvard Business Review*, November-December 1998, 77-90. o.

Letöltés helye:

<http://hdrnet.org/349/1/porter.studie.pdf>

Letöltés ideje: 2013. március 22.

SBA Fact Sheet Hungary (2012).

Letöltés helye:

http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2012/hungary_en.pdf

Letöltés ideje: 2013. március 23.

Várszegi Zsófia Katalin (2011). Régió belüli hatékony együttműködés vizsgálata kialakult partnerségben.

Letöltés helye:

http://elib.kkf.hu/edip/D_15706.pdf

Letöltés ideje: 2013. március 21.

World Economic Forum (2012). Global Competitiveness Report. Ed.: Klaus Schwab

Letöltés helye:

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf

Letöltés ideje: 2013. március 22.

2004. évi XXXIV. törvény a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról.

Letöltés helye:

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0400034.TV

Letöltés ideje: 2013. március 23.

Interjúk

Dobronyi Tamás – Klasztermenedzser, Omnipack Első Magyar Csomagolástechnikai Klaszter.

2013. március 22.

Somkuti Máttyás – Klaszterfejlesztési koordinátor, Klaszterfejlesztési Iroda.

2012. október 12.

Mellékletek

Melléklet I.

Akkreditált Innovációs Klaszterek Magyarországon

Forrás:

Keller Péter (2013). *Klaszterfejlesztés az új Széchenyi Tervben*. Előadás diasor. Pécs, 2013. március 12.

Melléklet II.

A GOP és a konvergencia célkitűzés alá tartozó regionális operatív programok (ROP) közötti lehatárolás szabályai

Forrás: Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (2007). Gazdaságfejlesztési Operatív Program. 2. Melléklet.

Az OP-ban kifejtett alapelv:

Azon műveletek, melyek hatása helyi, illetve térségi jelentőségű, régiós kompetenciába sorolandók, míg a régión túlmutató, országos vagy nemzetközi hatáskörű műveletek az ágazati – Gazdaságfejlesztési – OP kompetenciájába tartozzanak.

A beavatkozás célja szerint a GOP és az egyes ROP-ok gazdaságfejlesztési célú beavatkozásai az alábbi csoportokra bonthatók:

1. Közvetlen vállalkozásfejlesztés, modernizáció (visszatérítendő pénzügyi eszközökkel, ill. vissza nem térítendő támogatással)
2. Kutatás-fejlesztés és innováció (vállalati, ill. vállalat-egyetem-kutatóintézet együttműködésben) ösztönzése
3. **Kutatási infrastruktúra és szolgáltatások (kutatási központok, részben az innovációs/technológiai parkok) fejlesztése;**
4. Induló innovatív start-up vállalkozások támogatása (magvető tőkével)
5. Innovációs hídképző intézmények (innovációs/technológiai parkok) és szolgáltatásaik (kapcsolódó tanácsadás, képzés) fejlesztése
6. Gazdasági infrastruktúra (iparipark, logisztikai központ, inkubátorok) fejlesztése
7. Hálózatosodást szolgáló szolgáltatásnyújtás, klaszter-menedzsment támogatása
8. Egyéb vállalkozásokat érintő üzleti környezet (IKT, üzleti tanácsadás, információnyújtás) fejlesztése

A fenti csoportokon belül, az alapelv figyelembe vételével az alábbiak szerint lehet a régiós ágazati kompetenciákat meghatározni:

1. Közvetlen vállalkozásfejlesztés, modernizáció (visszatérítendő pénzügyi eszközökkel, ill. vissza nem térítendő támogatással)

- a) Vállalkozásfejlesztést, modernizációt szolgáló visszatérítendő pénzügyi eszközök – **Gazdaságfejlesztési OP**
- b) Komplex vállalkozásfejlesztést, technológiai modernizációt szolgáló vissza nem térítendő támogatás. A fejlesztendő terület, az alábbi specifikumokkal.

Gazdaságfejlesztési OP specifikumai:

A komplex vállalkozásfejlesztés közvetlen támogatása

- Vállalatok nemzetköziesedése
- Beszállítói kapacitások fejlesztése
- Adaptív innováció (nagyobb méretű)
- Anyag-energiatakarékosság, környezettudatosság
- Munkaintenzív technológiai fejlesztés (regionális szolgáltató központ – elsősorban elmaradott térségekben)
- Vállalati folyamat menedzsment és IT szolgáltatások fejlesztése

Regionális OP-k specifikumai:

- Turisztikai célú fejlesztések

2. Kutatás-fejlesztés és innováció: a Gazdaságfejlesztési OP hatáskörébe tartozik a K+F, innováció folyamatának egésze, a vállalati kutatásokra koncentrálni beleértve az

- Egyetemek, kutatóintézetek és vállalkozások közötti innovációs és K+F együttműködések ösztönzését
- Vállalati kutatás-fejlesztést és innovációt.

3. Kutatási infrastruktúra és szolgáltatások (kutatási központok, részben az innovációs/technológiai parkok) fejlesztése: Gazdaságfejlesztési OP hatáskörébe tartozik

4. Induló innovatív start-up vállalkozások (magvető tőke): Gazdaságfejlesztési OP hatáskörébe tartozik

5. Innovációs hídképző intézmények (innovációs/technológiai parkok) és szolgáltatásaik (kapcsolódó tanácsadás, képzés) fejlesztése:

Gazdaságfejlesztési OP hatáskörébe tartozik:

- K+F infrastruktúra és szolgáltatások (kutatási központok, technológia/innovációs parkok)
- Hídképző intézmények (technológia/innovációs parkok)

Regionális OP hatáskörébe tartozik:

- Hídképző intézmények közül a technológiai transzfer irodák;

6. Gazdasági infrastruktúra

Gazdaságfejlesztési OP hatáskörébe:

- Logisztikai központok

-

Regionális OP hatáskörébe:

- Ipari parkok, - Inkubátorház fejlesztés - Ipari parki címmel nem rendelkező telephelyek;

7. Hálózatosodást szolgáló szolgáltatásnyújtás, klasztermenedzsment

Gazdaságfejlesztési OP hatáskörébe:

A nemzetközi jelentőségű eredményt célzó, országosan egységes szempontok szerint akkreditált gazdasági együttműködések (pólus innovációs klaszterek).

Regionális OP hatáskörébe

A vállalkozások közötti együttműködési (közös beruházások), hálózati tevékenységek támogatása a **regionális OP-k** hatáskörébe tartozik (a pólus program innovációs klasztereit kivéve)

8. Egyéb vállalkozásokat érintő üzleti környezet

A **Gazdaságfejlesztési OP** hatáskörébe tartozik:

- A minőség-, környezet és egyéb irányítási rendszerek, szabványok bevezetésének támogatása
- Vállalati folyamatmenedzsment fejlesztése
- E-kereskedelem, e-szolgáltatások kialakításának támogatása
- Hálózati infrastruktúra létrehozása (szélessáv).
- Pro-aktív beruházás-ösztönzési, külpicra jutáshoz kapcsolódó szolgáltatások támogatása
 - Pénzügyi eszközökhöz kapcsolódó tanácsadás
 -

Regionális OP hatáskörébe

- Vállalkozás- és piacfejlesztéshez kapcsolódó üzleti tanácsadás (kivéve a GOP hatáskörébe tartozó Pro-aktív beruházás-ösztönzési, külpicra jutáshoz kapcsolódó szolgáltatások támogatása és a pénzügyi eszközökhöz kapcsolódó tanácsadás).